

Några reflektioner om domstolarnas arbetssätt

I SvJT 1993 s. 923 ff. diskuterar rådmann Lars Lindström problemet med den ökade arbetsbelastningen på de allmänna domstolarna. En outtalad förutsättning i artikeln är att domstolväsendet inte har att räkna med förstärkning i form av ökade anslag. Lars Lindström framför ett förslag: tvistemål skall i tingsrätt i större utsträckning än i dag avgöras av ensamdomare. I ett räkneexempel tänker han sig en besparing på 1 500 domararbetsdagar, vilket torde motsvara åtta årsarbetskrafter eller någon enstaka procentenhet av tillgängliga domare.

Förändringen är förenad med fler olägenheter än dem som författaren nämner. Det är nyttigt att tvingas bryta sina tankar mot kollegers. Den kollegiala arbetsformen spelar en betydelsefull roll i utbildningen av unga domare. Bl. a. ger arbetsformen tillfälle att på gott och ont iaktta hur förhandlingar kan ledas. De överklagade domarna skulle bli mindre genomarbetade med ökad belastning på hovrätterna som följd.

Behovet av att effektivisera utnyttjandet av tingsrättsresurserna bör nog ses i ett bredare perspektiv. Därvid kan till en början konstateras att efterfrågan på domstolarnas verksamhet inte är oberoende av deras kapacitet. Det är tydligast när det gäller brottmålen. Klarar tingsrätten inte att avgöra inkommande mål, minskar antalet. Det följer redan av att polisens och åklagarnas resurser står i ett förhållande till domstolarnas. Men många åklagare lär också anpassa sina åtalsbeslut till tingsrättens kapacitet. Om de enorma förlusterna i kreditsektorn under senare år hade föranlett adekvat lagföring för de därmed förbundna förmögens- och gäldernärsbrotten, skulle domstolarna ha brutit samman. Svårare är att se ett enkelt samband mellan tingsrätternas växande balanser och önskemålet att använda domstolarna för tvistlösning eller exekution. Risken för en sjunkande betalningsmoral eller privat exekution, dvs. gangsterinflytande, skall inte lämnas obeaktad. Resursstarka parter kan välja en privat tvistlösning i form av skiljedom.

En diskussion om förbättrad effektivitet i tingsrätterna kan utgå från att det är domarna och de muntliga förhandlingarna som är mest resurskrävande.

Den nuvarande omfattningen av muntligheten är inte given. Det kan undersökas om inte ytterligare mål kan avgöras på handlingarna. Men framför allt kan ledning hämtas från förvaltningsdomstolar och skiljetvister om hur omfattande slutförhandlingen behöver vara. En betydande del av huvudförhandlingarna i dispositiva tvistemål är ett onödigt dyrbart skådespel. Ofta torde sakframställningen kunna inskränkas till korta påpekanden i anslutning till den för domstolen och parterna kända tingsrättsakten. En förbättrad disciplin (och ett större inflytande för domstolen) kan radikalt förkorta den muntliga bevisupptagningen och slutanförendena. Det är en trist underskattning av domarens fattningsförmåga när frågor, svar och slutsatser upprepas gång på gång.

Tingsrätts sammansättning vid måls avgörande bör ses i ett sammanhang. Det finns inte så få brottmål där tingsrätts kvalitet skulle påtagligt förbättras om, förutom lekmän, mer än en yrkesdomare deltog. Å andra sidan torde många av de tvistemål som redan i dag avgörs av en domare

vara väl så besvärliga som ordinära brottmål i vilka deltar yrkesdomare och nämnd.

Men det finns åtskilliga andra möjligheter att bli effektivare. En fråga är domstolarnas av tradition höga servicenivå mot part som sköter processen illa. Om ribban höjdes något, skulle åtskilliga ansökningar och egenartade processhandlingar kunna avvisas. Den nuvarande resursanvändningen för, ofta hopplösa, processer är betydande. I sammanhanget uppkommer också önskemålet att få ställa högre anspråk på den som uppträder som ombud.

Ett viktigt och styvmoderligt behandlat spørsmål har att göra med vem som gör vad i tingsrätt, något som brukar behandlas under rubriken "delegation". Några aspekter kan antydast.

Sverige har en mycket talrik kår av yrkesdomare. I stor utsträckning har alla samma behörighet. Det kan finnas skäl att skicka kåren av jurister. Det kan också vara anledning att fundera över om så många av de främsta underrättsdomarna skall ägna så mycket tid åt arbetsledning och ekonomifrågor.

Viktigare är möjligheten att flytta beslutanderätt till kunniga personer utan fullständig juristutbildning. Det finns åtskilliga sådana personer i våra tingsrätter. Metoden med enbart internutbildning är dock onödigt dyrbar. Ett påtagligt behov finns att inom det allmänna utbildningsväsendet på gymnasial och, kanske främst, eftergymnasial nivå skräddarsy utbildningar för det praktiska rättslivet, således inte bara för domstolar utan också för exempelvis advokatbyråer och kronofogdemyndigheter. Sådan utbildning finns redan för administrativa tjänster i vårdsektorn. I det korta perspektivet bör utbildningarna rikta sig mot redan anställda. Sannolikt är under givna förutsättningar lönebidrag lönsamt för det allmänna.

Förutsättningarna för en nedflyttning av besluten ökar med ett modernt datastöd. Domstolar har alltid varit sent ute när det gäller tekniska hjälpmedel. Det kanslidatasystem som infördes i mitten av 1980-talet var redan vid införandet starkt föråldrat. Måttliga förhoppningar bör nog knytas till det nya system som Domstolsverket arbetar med. Även det synes vara "hemmagjort". Om man vill få en påtaglig avlastning måste nog göras avsevärt större investeringar än vad som ryms inom verkets budget. Arbetet bör sannolikt bygga på väl utvecklade administrativa program som de stora programvaruhusen kan erbjuda.

Det är lätt att säga tulipanaros. De nämnda åtgärderna är skissartat tecknade. En debattartikel har synt mig inte vara platsen för att utveckla dem. Det kan också invändas att avkastningen av åtgärderna ligger rätt långt fram i tiden. Svaret på detta är givet. Den som avböjer långsiktiga investeringar, har anledning att frukta en dålig lönsamhet.

Rolf Nöteberg